

הצד האחר של שההאשמים

רבינוביץ דני

הארץ עמוד הדעות 9 בפברואר 1999

המלך חוסיין, מהמדינאים הבולטים של המאה ה-20, זוכה אחרי מותו לכבוד המגיע לו. בזכות אישיותו הייחודית וכישוריו יוצאי הדופן, הפך המלך לאדם שבכל העולם מתאבלים באמת על מותו. הסכנה היא שההתפעלות העולמית מאישיותו של המלך הפופולרי תטשטש שאלות עמוקות הנוגעות לגיטימיות של המשטר ההאשמי. צריך להבין: יש בעולם הערבי גישות אלטרנטיביות להיסטוריה של ירדן. הן אינן נשמעות ברמה, וככל הנראה אינן מייצגות שכבות נרחבות בעם. עם זאת, אסור להתעלם לחלוטין מקיומן: במזרח התיכון, כמו בכל מקום, זרמי עומק כבושים מוצאים לעתים נתיב להתפרצות. שושלת בית האשם לא צמחה על אדמת ירדן אלא בחצי האי ערב. השריף חוסיין מחיג'אז, אבי סבו של המלך חוסיין, התמודד בתחילת המאה על כתר מלכות חיג'אז והפסיד לעבד אל-עזיז אבן סעוד, שבעזרת הבריטים והאמריקאים הקים את סעודיה. כדי להבטיח יציבות בשדות הנפט הערביים הבטיחו הבריטים לשריף חוסיין נחלות חלופיות. בנו פייסל הומלך בחסותם על סוריה, עד שהצרפתים גירשו אותו. בנו האחר, עבדאללה, תמך בשנות ה-20 בבריטים שניתקו את שתי גדות הירדן ויצרו שתי ישויות - פלשתינה ועבר הירדן - ובתמורה הומלך על עבר הירדן. יחסיו עם המערב ועם הציונות עלו לו בחייו: ב-1951 רצח אותו קנאי פלשתינאי בירושלים. נכדו, המלך חוסיין, הצליח לשרוד ולהתבסס. בית האשם מצא בירדן מנוחה ונחלה. חוקרי הלאומיות המודרנית מכירים עמים רבים שנוצרו על ידי אליטות, מלוכניות כרפובליקאיות. מהלכים יצירתיים כאלה, המשכנעים אוכלוסיות רחבות שיש להן מכה משותף, מצליחים לגשר על פני פערי מעמד, שפה, אורח חיים ושונות תרבותית ואזורית. גם המלך חוסיין הצליח, בזכות אישיותו, לגבש לו עם למרות המתחים המאפיינים את ירדן - מדינה שכמעט מחצית אזרחיה הם פליטים פלשתינאים. הוא היה לאזרחי ירדן לסמל מוחשי ודובר בלתי נלאה. והוא שיכנע אותם שיש להם היסטוריה משותפת וחזון ברור. אלא שדווקא בימים של החלפת שלטון עולה ביתר שאת בעיית הגיטימיות - זו שבעטיה עברו מן העולם המונרכיות האבסולוטיות של מרכז אירופה. גם אם כל הירדנים היו תמימי דעים באשר לרעיון המלוכה בחסד האל, שאלת הגיטימיות של שושלת זרה שהומלכה בעזרת המעצמות המערביות ושורדת מאז בעזרתן, אינה דבר טריוויאלי במזרח התיכון המוסלמי של סוף האלף. היו בהיסטוריה מלכים שלא נולדו בטריטוריות שבהן שלטו - אך הם לא נחשפו לציבור כמו היום. שאלת הגיטימיות לא בערה כגחלת לוחשת מתחת רגליהם. עבדאללה, בנה של טוני גרדינר האנגלייה, מתחיל מנקודת זינוק נחותה בהרבה מזו שבה התחיל אביו. יש בתולדות האומות מקרים שבהם שושלת מלוכה זרה נטמעת בתרבות ובחברה של נתיניה. במקרה של ירדן, כלל לא ברור שתהליך כזה נשלם. מלכותו המתמשכת והאהובה של חוסיין אולי הסיטה את תשומת הלב משאלת הגיטימיות. אבל תקופת העברת שלטון, שבה עולות תהיות כאלה מאליהן, עשויה להחזיר את הגלגל לאחור. במצב נזיל עלולים גורמים אינטרסנטיים להשתמש בהן כזרז לאי-יציבות. השאלות שכבר נשאלות מעידות על כך: האם יש לעבדאללה כישורים כלאביו? האם אפשר לפייס בין הפלשתינאים לבדווים ולעיראקים? האם יאוחה השבר הכלכלי? לכל אלה, כך נראה, יש להוסיף גם שאלה גורלית לא פחות: האם יצליח המלך החדש להשתיק את הפקפוקים בלגיטימיות של המשטר אשר ירש?